

DET ER M A G E L Ø S T !

I anledning af 200-årsdagen er næsten enhver side af H.C. Andersens formidable talent blevet endevendt, og de mange nye bøger og kulturarrangementer truer med at skabe en mæthedsfølelse. I den sammenhæng er psykolog Ole Leimands bog "Det er mageløst!" et forfriskende indslag, fordi den handler om H.C. Andersens syn på kreativiteten og har et pragmatisk sigte.

Der er ikke tale om en i egentlig forstand litterær analyse, men som forfatteren understreger, er hans fortolkningsinteresse udpræget nytteorienteret, instrumentel og almenpsykologisk. Han ser sin bog som "et beskedent og uhøjtideligt bidrag til en lille kreativistisk levelære for hverdagens eventyrlystne danskere" (s. 15) – efter min mening repræsenterer en 'levelære' dog langt fra en ubetydelig indsats, og bogen kan utvivlsomt tjene som inspiration, ikke alene ved litterære arbejder, men ved skabende aktivitet i det hele taget.

Tilgangen er "psykologisk, men med vilje til at forsøge at undgå at skeje ud i det anstrengte dybdepsykologiske" (s. 12). Ganske vist findes der mange eksempler på overfortolkning af eventyrene og på fortænkte udlægninger af Andersens personlighed, men retfærdigvis må det også nævnes, at man fra psykiatrisk/psykologisk side har bidraget til en større forståelse af digteren og hans værker. Et enkelt nærliggende eksempel er Martin Lotz' "Eventyrbroen" (1988), der på en meget sober, saglig og læservenlig måde anvender psykoanalytisk erfaring og teori i for-

H.C. Andersens syn på kreativitet og den skabende proces er genstand for en ny bog. Forfatteren har fundet frem til dem, der handler om kreativitet – og tænkt og skrevet kreativt om dem!

BOGDATA:

Ole Leimand: "Det er mageløst! H.C. Andersens syn på kreativiteten". Forlaget Klods Hans, 2005, 151 sider, 200 kr.

tolkningen af digterens personlighed og kreativitet.

Nu er det som nævnt ikke digterens liv og levned, der er Ole Leimands ærinde, men H.C. Andersens syn på kreativitet og den skabende proces. Til det formål har forfatteren gennemgået samtlige eventyr og fundet frem til dem, der handler om "kreativitet i positiv forstand og at frasortere dem, der skildrer, hvorledes de skabende udfoldelser hæmmes eller talentet ligefrem stækkes helt" (s. 9). Udvalget omfatter ni eventyr, hvoraf de fleste er mindre kendte.

Analysen af eventyrene med henblik på kreativitet udgør kvalitativt og kvantitativt den vægtigste del af bogen. I anden del af bogen fremkommer forfatteren med en kritik af visse kritikeres syn på H.C. Andersens værker. I modsætning til første dels entusiastiske tone er disse afsnit stort set præget af en irritation, der ikke lader Andersens holdning til kritikken noget efter. Tredje afsnit i bogen handler om H.C. Andersens fantasifuldhed, og med citater demonstreres hans overordentlige kreative begavelse.

Hittepåsomhed

Ordet 'kreativitet' var ikke på mode i digterens tidsalder. Begrebet kreativitet optrådte engang i det 15. århundrede og betød 'at bringe noget i eksistens' – underforstået 'som ikke havde eksisteret før'. Det græske udtryk *poesis* står for samme proces, og for begge begreber er nyhedskvaliteten af afgørende betydning. Medens anvendelsen af ordet

kreativitet i dag er så vidt favnende, at begrebet ofte bliver udvandet, er *poesis* mere begrænsende, repræsenterende sproglige processer.

Slitagen på 'kreativitet' er accelereret i de sidste årtier, og derfor er det forfriskende, at Ole Leimand også benytter udtrykket 'hittepåsomhed' og uforbeholdent udtrykker sin glæde ved digterens fine beskrivelser af hittepåsomhedens væsen og dynamik, sådan som den udfolder sig i de udvalgte eventyr: Klods Hans, Hvad man kan hitte paa, Taarnvægteren Ole, Flyttedagen, Lykken kan ligge i en Pind, Loppen og Professoren, Noget, Theepotten og Pen og Blækhushus. Teksterne er fyldigt refereret, hvad mange læsere vil sætte pris på, når det gælder de mere ukendte historier.

I et livfuldt og spændstigt sprog udrager Leimand med indsigt og humor de anvisninger, som de ni udvalgte eventyr inspirerer til med hensyn til kreativitet.

Fire eventyr –

Klods Hans bliver først taget under behandling "som et saftigt og godt eksempel på, hvad der menes med kreativitet og på, hvad der er karakteristisk for personer, som vi vil kalde udpræget kreative". (s. 19) Klods Hans' fandenivoldskhed, hans uimponerethed, hans gå-på-mod bliver fremhævet. De to uheldige brødre personificerer 'specialisterne' = 'fagidioterne', som er den kreative persons modpol. En barnlig åbenhed over for mulighederne, en afstandtagen fra kategoriserin-

gens fastlåsen af ideerne, en legende indstilling karakteriserer den kreative person.

Eventyret *Hvad man kan hitte paa* lægger vægten på at se med skærpede sanser, og at opfatte verden poetisk: "At forstå at fange en solstråle". Den unge mand, som vil være digter, søger konsultation hos den gamle kone med briller og hørør (sanseforstærkende!), der bl.a. råder ham til at "lade være med at tænke på sig selv". At man bevidst iagttager og lægger vægt på processen, kan hæmme eller afspore den kreative handling. Man kommer let til at stå i vejen for sig selv, hvis man i sin opgaveløsning er meget selvcentreret. Hjertelag og engagement er også forudsætninger, der befordrer kreativiteten.

Næste i rækken er *Taarnvægteren Ole*, som Ole Leimand udnævner som "Perspektivlære for kreativ enkeltmand (m/k)". Her beskrives nyten af at veksle mellem perspektiver og at være på én gang uden for og midt i det hele, hvilket ses som en del af Andersens kreative formel, afspejlende hans egen karriere.

Flyttedagen er en opfølgning af det forrige eventyr og handler både om affaldets sørgmuntre poesi – ingen kunne som digteren levendegøre døde og ikke mindst kasserede ting – og om dødens perspektiv som formidabel dynamo for skabende virksomhed. Vi bliver påmindet om, at verden altid er i opbrud og bevægelse, men at genskabelse også er en mulighed, jf. temaet i *Theepotten*.

DET ER M A G E L Ø S T !

► ► ► – og fem mere

Lykken kan ligge i en Pind – “en (...) ret banal iværksætterhistorie” – drejer sig om “forventningen, som er den indstilling, der finder lykken eller er lykken.” (s. 45). Der er ikke givet et facit på forhånd, men uvisheden er frugtbar. Lykken er, hvor man mindst venter det. Igen anbefales det at forholde sig åben og se forbi det indlysende. Ole Leimand ser eventyret som “en galgenhumoristisk demonstration af åndsoverlegenhed over for udsigtsløsheden (s. 49) parret med øje for de forhåndenværende søms princip.”

Sidstnævnte princip indgår også i *Loppen og Professoren*. En fantastisk historie om kreativitetens udfoldelse under ekstreme forhold. Eventyret læses som et “Mantra for nedslåede projektmagere” og med hovedpointen, at “når planen bryder sammen, projektet mislykkes, ens nærmeste forsvinder og man er på vej ned i depressionens sorte hul, så gælder det om ikke at lade sig oversvømme og lamme af fortvivelsen, men derimod om at være til det yderste århvågen – i håbet om at få øje på det måske allersidste forhåndenværende “søm” – og se mulighederne i det.” (s. 52).

Ole Leimand tilføjer endnu en pointe – og minsandten om den ikke er i dybdepsykologisk terminologi, (jf. ovenfor, hvor forfatteren harceleret over fagsprog): “driftsafkald og sublimering etablerer et stabilt grundlag for (fælles) succes.” (s. 54).

Også *Noget* handler om kreativitet under helt ekstreme og pressede om-

stændigheder, og her spiller den aparte kreativitet en rolle. Andersen og Leimand tager i fællig afstand fra det opblæste geni, der med overdreven selvoptagethed søger det kunstigt særegne. Temaet illustreres ved fem klatreivrige brødre, der forsøger sig på samfundets klatrestige på hver sin facon. Deres karriereforløb bliver forskelligt. Den, der imidlertid udretter noget, er den fattige bondekone Margrethe, der ved sin uselviske dåd redder menneskeliv visende sit kreative naturtalent, og som derfor får adgang til himmerige i modsætning til den femte bror, kritikeren, der afvises. Margrethes handlemåde, hendes ydmyghed, hendes offervilje er egenskaber, der gør hende til “noget” i modsætning til opblæste, “interessante”, selviske personer, hvad enten de er kunstnere eller kritikere.

Thepotten illustrerer en personlighedsmæssig udviklingshistorie, og hovedtemaet er falsk og ægte ydmyghed. Som flere gange påpeget af Ole Leimand ligger det H.C. Andersen meget på sinde at understrege, hvor vigtigt en ydmyg indstilling til kreativiteten er – selv om det nok må siges, at Andersens forhold til ydmygheden var noget ambivalent. Hvad resultatet af ens skabende indsats end bliver, er det vigtigste dog, at man har været med i processen.

Pen og Blækhush afslutter rækken af de udvalgte historier og handler om, hvor det nye kommer fra. Her henviser Leimand til Andersens Vorherre, “der

bruger os som instrumenter for det nye” lig den måde vi selv fx anvender

skriveinstrumenter på. I den kreative proces anbefales det at være åben og tage imod det nye, opfatte sig selv som instrument.

En bevidst proces

For mig at se er kilderne til det kreative at finde i det ubevidste, som nyskabende personer formodentlig har en lettere adgang til. Den kreative person bliver interesseret i en idé, en forestilling eller et videnskabeligt problem, der på en eller anden måde også berører hans ubevidste. Af de forbløffende træk ved kreativiteten er de overraskende tanke-spring, en indtrængning til det ukendte og de ofte blændende og meget sammensatte udtryk for nye ideer, nye opdagelser, nye former, nye metaforer.

Man må i en vis forstand give slip på sig selv, og Ole Leimand fremhæver da også, at man “så langt fra kan styre alting i forløbet med sin bevidste viljeindsats.” (s. 82).

Netop fordi ubevidste processer spiller så stor en rolle i skabende virksomhed, er de vanskelige at redegøre for. Derfor er der trøst at hente i Jerome Bruners anbefaling: “To use imagination to understand what can never be fully understood”. Det mystiske i kreativiteten har både Andersen og Leimand blik for, men også at kreativ tænkning er en bevidst proces, der ikke begrænser sig til en strøm af ubevidste tanker, følelser og motiver. Det er en proces, hvor der sker en syntese af intuitive og intellek-

tuelle processer. Man kunne se kreativitet som et samspil mellem ubevidst scanning og bevidst orden.

Jeg drister mig til at henvise til udtrykket 'fysiognomisk perception', som betegner en sansemåde, så karakteristisk for H.C. Andersen, og som Ole Leimand har givet mange konkrete eksempler på. Det drejer sig om en motorisk-sensorisk oplevelsesmodus, som er radikalt forskellig fra vores almindelige anskuelse af verden, hvor tingene bliver kategoriserede efter deres tekniske og faktuelle kvaliteter. Den fysiognomiske perception giver en langt mere intens, følelsesbetonet oplevelse. Som H.C. Andersen så tydeligt demonstrerer, tillægges døde ting liv, alt besjæles, og evnen til undren og til at levendegøre omverdenen bevares. Og at hjertet skal med i alt, hvad man foretager sig, er jo en af eventyrdigterens hovedteser. Også denne bogs forfatter er bekendt med fysiognomisk tankegang, hvad mange eksempler vidner om. Et enkelt citat (s. 101): "... må en pointe stå helt ene, men stærk i en krog og kede sig."

Se lidt på mig!

I afsnittet "Kritikken" tager forfatteren livtag med forskellige litterater, hvoraf nogle har provokeret ham mere end andre, og han ser nærmere på forholdet mellem kreativitet og kritik – herunder selvkritik – og på betydningen af ros og opmuntring for udfoldelse af den skabende proces. Elias Bredsdorff får positive ord med på vejen for 'den velskrevne, varme og kyndige bog, han

har skrevet om H.C. Andersen." (p. 95) Ord, man får lyst til at gentage om denne bogs forfatter.

Bredsdorff omtaler Brandes modangreb mod Andersens hyppige overfald på kritikerne, og Leimand kommenterer veloplagt og medgiver, at selvkritik ikke var digterens stærkeste side.

Af de eventyr, som de citerede kritikere – Soya, Claes Johansen, Brandes, Peer E. Sørensen, Ib Johansen og Johan de Mylius – behandler, får *Klods Hans* den fyldigste og mest fornøjelige omtale. Men også andres (over-)fortolkning af *Loppen* og *Professoren*, *Pen* og *Blækhus* bliver kommenteret med vid og ironi. "At frakende den bløde digter, der havde så let til tårer, aggressionens nådegave og evnen til relevante våbens effektive håndtering, forekommer ikke rimeligt." (s. 102).

Afsnittet sluttet med et citat fra et brev til B.S. Ingemann: "... det er tidt for mig, som hvert Plankeværk, hver lille Blomst sagde: See lidt paa mig, saa skal min Historie gaae op i Dig." (s. 132). Denne opfordringskarakter, der ligger i omgivelserne, havde også en anden digter øje for: "Everything is begging me to look at it". (Edwin Muir) – Og så er vi tilbage til fysiognomisk perception!

Uortodoks, vittig, skarp

Andersens plankeværksbetragtning indleder bogens næstsidsste afsnit: "Det nye kan også forstås som noget i handlingen iboende." (s. 134). Her støtter Leimand sig til litteraturvidenskabsmanden Kenneth Burke, som

yder antireduktionistisk modgift mod tendensen til absolut at ville have H.C. Andersens tekster tilpasset "den nærmeste fortids gængse skabeloner." – Nyhedskvaliteten er dominerende ved sand kreativ virksomhed, men ifølge Burke indgår magi – forstået som 'det nye' – som en normal del af enhver menneskelig handling: "Det kreative ligger i den handling, der overskrider sin aktør." (s. 137). Oplevelsen af, at teksten ligesom tager over, og at bogen skriver sig selv, er ikke noget ukendt fænomen, selv om aktøren ikke så sjældent kunne ønske sig, at overtagelsen gik lidt hurtigere.

Det sidste afsnit afspejler Andersens formidable fantasifuldhed, som er et af de vigtigste redskaber i kreativ virksomhed, og kapitlet former sig som en lovprisning af fantasien med eksempler fra *Lykkens Kalosker*, der bevidner digterens instruktive syn på kreativiteten.

Ole Leimand har skrevet en bog, der er befriende anderledes med sit fokus på H.C. Andersens syn på kreativiteten. På en uortodoks, indsigtsfuld, ofte vittig og skarp måde analyseres de ni udvalgte eventyr, som alle handler om, hvordan det nye kan opstå, og som tilgodeser digterens dybe indsigt i kreativitetens dynamik. Sproget er stort set befriet for tekniske udtryk, der jo ofte begrænser eller keder os, og den henvender sig ikke kun til psykologer, men til alle, der er interesseret i H.C. Andersen og hans syn på kreativiteten.

Alice Theilgaard, professor,
dr.med. & cand.psych.

